

Müntecebüddin El-Hemedânî'nin İlmî Şahsiyeti ve Önemi

The Scientific Personality and Importance of Muntajabüddin Al-Hamedani

ÖZET

Müntecebüddin el-Hemedânî hicri 700 yıllarında yaşamış kendi asrının önde gelen müfessirlerinden biridir. Müellif Kahire ve Dimeşk'te uzun yıllar tedrisat faaliyetlerinde bulunmuş, tedrisat faaliyetleri yürüttüğü medreselerde Kur'an'ı dil bilimsel olarak ele aldığı çalışmalarının yanında kıraat ile de ilgilenmiş, tefsir ve kıraat alanında temayüz etmiştir. Müellifin bilinen tarihiyle ilgili bilgiler sadece tedrisat faaliyetleri ile ilgili bilgilerdir. Kaynaklarda müellif'in h. 598 yılında Kahire'de öğrenim gördüğü belirtildiğine göre doğumuyla ilgili yaklaşık bir tarih verilirse h. 575 ve sonraki yıllarda doğduğunu söylemek mümkündür.

El-Hemedânî kendi döneminin önemli âlimlerinden biri olup dönemin ilim merkezleri olan Kahire ve Dimeşk'te tedrisat faaliyetleri yürütmüş, daha çok te'lif ettiği *el-Ferid* adlı tefsirle anılsa da şeyhü'l-kurrâ olarak da anılmıştır. Mütevazî bir kişiliğe sahip olan el-Hemedânî ayrıca araştırmacı ve tenkitçi bir yeteneğe de sahip olup kıraat, sarf, nahiv ve belagat gibi birçok ilim alanında yetkin bir âlimdir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an'ı Kerim, Tefsir, kıraat, Vecih

ABSTRACT

Müntecebüddin al-Hamedani is one of the leading commentators of his century, who lived around 700 Hijri. The author carried out educational activities in Cairo and Damascus for many years, and in the madrasahs where he carried out educational activities, in addition to his linguistic studies on the Quran, he was also interested in recitation and distinguished himself in the fields of tafsir and recitation. Information about the known history of the author is only information about his educational activities. In the sources, the author's h. Since it is stated that he studied in Cairo in 598, if an approximate date of his birth is given, h. It is possible to say that he was born in 575 and later years.

Al-Hamedani was one of the important scholars of his time and carried out educational activities in Cairo and Damascus, the scientific centers of the period. Although he is mostly remembered for the commentary he wrote called *al-Ferid*, he was also known as sheikhu'l-qurra. Al-Hamedani, who has a modest personality, also has a researching and critical ability and is a competent scholar in many fields of science such as recitation, grammar, syntax and rhetoric.

Keywords: Quran, Tafsir, kıraat, vecih

GİRİŞ

Doğduğu beldeyle ismi anılan Müntecebüddin, Hemedânî nisbesiyle tanınır. Hemedan nisbesiyle tanınan birçok meşhur âlim vardır. Müntecebüddin de Hemedan nisbesiyle meşhur olan âlimlerden biridir. Müntecebüddin, Hemedan nisbesiyle mâruf olduğu için Hemedan beldesiyle ilgili muhtasar bir bilgi verilecektir.

Hemedan bölgesi İran'ın batısında üç tarafı dağlarla çevrili bir ova olup denizden yüksekliği 1800 metre olan bir bölgedir. Bazı tarihi vesikalarda ismi Amadana, Hağmatana, Agmadana, Agbatana, Ekbatana, Akmetada vb. şekillerde kaynaklarda geçmektedir. Arap kaynaklarında dâl harfinin zâl hafi gibi telaffuz edilmesinden dolayı, Hemedan kaynaklarda Hemezan olarak da geçer. (Yazıcı, 1998, c. XVII, s. 183-185)

Hemedan beldesi ismini, Hemezan b. Fellûc b. Sam b. Nuh adında bir zattan aldığı söylenir. İsfahan ve Hemezan adında iki kardeşin olduğu birinin İsfahan'ı birinin de Hemezan'ı kurduğu söylenir. (Muhammed, 1988, s.4-5) Hemedan bölgesinin tarihi millattan önce 728-673 yıllarına kadar gitmektedir. O tarihten günümüze kadar geçen sürede Hemedan beldesi birçok medeniyete tanıklık etmiş ve baş şehirlik yapmıştır. Hemedan tarihi serüven içerisinde İlhanlılar, Celâyirliiler, Timurlular, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safevî devletleri gibi çeşitli devletlerin Hâkimiyeti altına girmiştir. (Yazıcı,1998, c. XVII, s. 183-185)

Coğrafi olarak, Hemedan bölgesinin alanı geniş ve mevkisi yüksektir. Yaz ve kış akan nehirlerinden ve vadilerinden tarihi kaynaklar sıkça bahs etmektedir. (İshak, t.y., s.82) Hemedan, dağlarıyla meşhur olan büyük bir beldedir. Şehirlerin en temiz, en nezihli olarak dile getirilen Hemedan, kış aylarının çok karlı geçmesiyle de bilinir. Kaynaklarda sık sık havasının güzelliğinden suyunun temizliğinden ve meyve veren ağaçlarının çokluğundan bahs edilir. Yine kaynaklarda Hemedan ehlinin iyi tabiatlı, yumuşak huylu ve güzel sözlü olduğundan söz edilir. Bu anlamda Hemedan'ın güzelliklerini, tabiatını, havasını anlatan birçok şiiri kaynaklarda görmek mümkündür. (el-Kazvîni, t.y., s. 483-488)

Abdullah Tanriverdi¹

How to Cite This Article

Tanriverdi, A. (2024). "Müntecebüddin El-Hemedânî'nin İlmî Şahsiyeti ve Önemi", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:9, Issue:1; pp:38-42.
DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10714995>

Arrival: 04 November 2023
Published: 27 February 2024

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu makale Atatürk Üniversitesi'nde devam eden " Müntecebüddin el-Hemedânî'nin el-Ferîd fi İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd Adlı Tefsirinin Kıraat Yönünden Tahlili " adlı doktora çalışmasından oluşturulmuştur.

¹ Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi, Erzurum, Türkiye. ROR ID: <https://ror.org/03je5c526>

AİLESİ

Müellifin hayatını araştırdığımız kaynaklarda kendisiyle ilgili bilgiler genellikle, kendisinin İran'ın Hemedan şehrinden olduğu Hemedan'a nisbetle Hemedânî nisbesiyle anıldığı, Mısır'da ders aldığı, daha sonra Dimeşk'te Zinciliyye medresesinde baş müderrislik yaptığı ve ilmî kişiliğiyle ilgili genel bilgilerdir. Kaynak kitaplarımızda ailesiyle ilgili hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır.

Kaynaklarda babasından veya yakın akrabalarından bahs edilmemesi babasının ve yakın akrabalarının zikredilmeye değer bir devlet kademesinde veya ilimle uğraşan kişiler olmadıkları anlaşılmaktadır. El-Hemedânî'nin Mısır'a ailesiyle birlikte mi ya da yalnız mı gittiği de bilinmemektedir.

DOĞUMU

Yaptığımız araştırmalarda Hemedânî'nin doğum tarihiyle ilgili net bir bilgiye rastlanmamaktadır. (ez-Zehebî, 1985, c. XXIII, s. 219) Kaynaklarda Hemedânî'nin h. 598 yılında Kahire'de öğrenim gördüğü, Ebû Cûd Gıyâs b. Fâris el-Lahmî'nin (ö. 605/1209) o tarihte kendisine ders verdiği bilgisine rastlamaktayız. (el-Cezerî, 1933, c. II, s. 310) Bu bilgiye dayanarak müellifimizin doğumunun hicri 575 ve sonraki yıllar olduğunu söylemek mümkündür. (Özel, 2006, c. XXXII, s. 25-26)

ADI KÜNYESİ VE NİSBESİ

Araştırmalarımız sonucunda el-Hemedânî'nin birçok kaynak kitapta zikredildiği anlaşılmaktadır. Bazı kaynaklarda sadece lakabı ve künyesiyle zikredilmekte bazılarındaki adı ve künyesiyle zikredilmektedir. (Ziriklî, 1986, c. VIII, s. 95) Bazılarında ise adı künyesi lakabı ve nisbesi beraber zikredilmektedir. (es-Süyûtî, 1979, c. II, s. 300)

Tam adı el-Müntecceb b. Ebû İzz Reşîdüddin Ebû Yusuf Ya'kûb el-Hemedânî'dir. (el-Bağdâdî, 1967, c. II, s. 472) Buna göre adı Ya'kûb, künyesi Ebû Yusuf, lakabı Müntecceb, nisbesi ise el-Hemedânî'dir. Farklı kaynaklarda yaptığımız araştırmalarda adının Ya'kûb değil Hüseyin olduğu, babasının adı Ebû İzz, dedesinin adı ise Reşîd olarak zikredilmektedir. (Kehhâle, 1957, c. I, s. 626) Ulaştığımız kaynaklarda adının zikredildiği tüm eserlerde lakabının el-Münteccebüddin olarak, nisbesinin ise el-Hemedânî olarak zikredildiğini görmekteyiz. (ez-Zehebî, 1995, c. III, s. 1265-1266)

TAHSİLİ

Münteccebüddin el-Hemedânî yaşadığı asrın önde gelen seçkin âlimlerinden biridir. Kaynaklarda şeyhü'l-kurrâ ve nahiv âlimi olarak zikredilen el-Hemedânî, Mısır ve Dimeşk'te çeşitli medreselerde ilim halkalarında bulunmuş Dimeşk'te bulunan Zinciliyye medresesinde baş imam olarak tedrisatta bulunmuştur. (ez-Zehebî, 1995, c. III, s. 1265-1266) Özellikle kıraat ve kıraat vecihleri alanında yetkin bir kişiliğe sahip olan müellifimiz, dönemin tanınmış âlimlerinden dersler almış ve tanınmış birçok âlime de ders vermiştir. (ez-Zehebî, 1985, c. XXIII, s. 219)

Kaynaklarda kendisinden bahs edilirken çok mütevacî bir kişiliğe sahip olduğu, sofî bir hayat yaşamayı tercih ettiği ve uzlaşımçı bir şahsiyete sahip olduğu zikredilmektedir. (ez-Zehebî, 1995, c. III, s. 1265-1266) Tenkitçi ve araştırmacı bir yeteneğe sahip olan el-Hemedânî; kıraat, tefsir, tasavvuf, fıkıh, Arap dili ve belagatı alanlarında yetkin bir şahsiyete sahiptir. (Özel, 2006, c. XXXII, s. 25-26) Ulaştığımız kaynaklarda; allâme, kâmil imam, kıraatte ve Arapça'da reîs, şeyhü'l-kurrâ, *i'râbü'l-Kur'ân*'ın sahibi, sâhibü'l-Ferîd olarak kendisinden övgüyle bahs edilir. (el-Cezerî, 1933, c. II, s. 310)

El-Hemedânî'nin, Kahire'de h. 598 yılında Ebû Cûd Gıyâs b. Fâris el-Lahmî'den ders aldığı zikredilmektedir. Hocaları arasında Ebû Yümn el-Kindî (ö. 612/1216), Kâsım b. Fîrruh (ö. 590/1194), Alemüddin Ali b. Muhammed es-Sehâvî (ö. 643/1245), İbn Taberzed gibi dönemin tanınmış âlimleri zikredilmektedir. (ez-Zehebî, 1995, c. III, s. 1265-1266)

Ders verme konusunda da yetenekli olan el-Hemedânî birçok âlime ders vermiş, öğrencileri arasında Sâinüddin Muhammed b. Muhammed el-Hüzelî (ö. 684/1285), Nizâmeddin et-Tebrîzî (ö. 706/136) ile Nâsirüddin Abdüvelî b. Abdurrahman el-Makdisî (ö. 690/1291) gibi tanınmış âlimler zikredilmektedir. (Özel, 2006, c. XXXII, s. 25-26) Şâtübî'nin (ö. 590/1194) *Hırzû'l-Emânî* adlı kasidesini şerh eden, Kur'ân'ın i'râbını yapan el-Hemedânî arkasında birçok ilmî eser bırakmış ve İslâm âlimleri içerisinde kendisine mümtaz bir yer edinmiştir. (el-Bağdâdî, 1967, c. II, s. 472)

SEYAHATLERİ

El-Hemedânî'nin doğduğu ve yaşadığı dönemde İran bölgesinde büyük siyasî çekişmeler ve savaşlar yaşanmaktaydı. Özellikle Abbâsî ve Irak Selçukluları arasında bölgede büyük çekişmeler yaşanmaktaydı. (Özel, 2012, c. XLI, s. 342-344) Ayrıca Hârizmşahlar devletiyle İran halkı arasında çekişmeler de yaşanmaktaydı. H. 590 yılında Hârizmşahlar'ın İran üzerinde hâkimiyet kurması, Hârizmşahlar'ın Moğol kervanlarına el koyması ve gönderilen Moğol elçilerinin öldürülmesi sonucu Moğollar'ın bölgeyi istilaya başlaması ve benzeri olumsuz olaylar bölgede yaşamı iyice zorlaştırmıştı. (Taneri, 1997, c. XVI, s. 229-230)

Bu siyasî olayların ve savaşların yaşandığı dönemde Hemedan'da yaşadığı tahmin edilen el-Hemedânî'nin kaynaklarda Kahire ve Dimeşk'teki medreselerde tedrisat faaliyetleri yürüttüğü söylene de ne zaman Hemedan'dan Kahire'ye, oradan da Dimeşke gittiğiyle ilgili kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır. (Özel, 2006, c. XXXII, s. 25-26)

Müntecebüddin'nin her ne kadar Hemedan'dan Kahire'ye ne zaman yolculuk yaptığıyla ilgili kesin bir veri elimizde olmasa da kendisinin Kahire'de h. 598 yılında Ebû Cûd Gıyâs b. Fâris el-Lahmî'den ders aldığı belirtilmektedir. (el-Cezerî, 1933, c. II, s. 310) Buradan da anlaşılacağı üzere el-Hemedânî erken yaşta Hemedan'dan Kahire'ye ilmi yolculuk yapmış ve orada ders almıştır. (ez-Zehebî, 1985, c. XXIII, s. 219)

Hemedan bölgesinde yaşanan siyasî olaylar ve savaşlar neticesinde bölgede istikrarsız bir ortamın oluşması, (Şâkir, 2000, c. VI, s. 298) Tam da o dönemde Eyyübîler'in hâkimiyeti altında bulunan Kahire ve Şam bölgesinde ilmî bir ortamın oluşması, Eyyübî devletinin müderrislere ve talebelere burs bağlayıp Kahire'yi ve Dimeşk'i ilmin câzibe merkezi haline getirmesi (Zağlül Selâm, 1990, s. 85) sonucu el-Hemedânî'nin savaş ortamını terk edip o dönem ilim merkezi olan Kahire'ye yolculuk yaptığı anlaşılmaktadır.

Kaynaklarda el-Hemedânî'nin Dimeşk'teki Zinciliyye medresesinde şeyhü'l-kurrâ olarak tedrisat faaliyetlerini yürüttüğü belirtilmişse de Kahire'den Dimeşk'e ne zaman gittiği belirtilmemektedir. (ez-Zehebî, 1985, c. XXIII, s. 219) Dimeşk'te Zinciliyye medresesinde uzun yıllar tedrisat faaliyetlerini yürüten Müntecebüddin 13 Rebûlevvel 643 (8 Ağustos 1245) tarihinde Dimeşk'te vefat etti. (el-Bağdâdî, 1967, c. II, s. 472)

ESERLERİ

H. 6. ve 7. y. y. da Mısır'da Salâhiye Medresesi, Dimeşk'te Zinciliyye medresesi ilmin ve tedrisatın merkezi haline gelmişti. O dönemde bu medreselerde birçok âlim yetişmiş, tedrisat faaliyetlerinde bulunmuş ve çeşitli alanlarda her biri birçok eser te'lif etmiştir. (Zağlül Selâm, 1990, s. 85) Kaynaklarda kendisinden övgüyle söz edilen Müntecebüddin el-Hemedânî'nin de h. 6. y.y. sonlarında Mısır'da tedrisat faaliyetleri yürüttüğü daha sonra Dimeşk'te kıraat alanında baş müderrislik yaptığı bildirilmektedir.

Zehebî'nin (ö. 748/1348) kıraat ve Arap dili alanında reis olarak nitelendirdiği el-Hemedânî birçok alanda eser te'lif etmiştir. El-Hemedânî'nin en önemli eseri Sâhibü'l-Ferîd olarak da anılmasına vesile olan, i'râb ve kıraat vecihlerini ele alan *el-ferîd* isimli eseridir. El-Hemedânî'nin *Şerhü's-Şâtîbiyye* ve *Şerhü'l-Mufassal* adlı eserleri de te'lif ettiği kaynaklarda bildirilmektedir. (ed-Dâvûdî, 1983, c. II, s. 333)

Fıkıh alanında da derin bir muhakemeye sahip olan el-Hemedânî farklı meselelerde eşsiz işaretlerde bulunmuş, farklı alanlarda te'lif ettiği eserlerle bizlere kıymetli bir miras bırakmıştır. (el-Hemedânî, 1991, c. I, s. 38) El-Hemedânî'nin te'lif ettiği bu üç eser konusunda detaylı bilgi aktaracağız.

ŞERHÜ'L-MUFASSAL Lİ'Z-ZEMAHŞERİ

Yaptığımız araştırmalarda müellif ile ilgili bilgi aktaran kitaplarda el-Hemedânî'nin *Şerhü'l-Mufassal li'z-Zemahşeri* adlı bir eser te'lif ettiği anlaşılmaktadır. Müntecebüddin el-Hemedânî'nin *el-ferîd fi İ'râbi'l-Kur'ânî'l-Mecîd* adlı eserini tahkîk eden Fehmi Hasan en-Nimr *Şerhü'l-Mufassal li'z-Zemahşeri* adlı eserin değerinden ve kıymetinden bahs ettikten sonra tüm çabalara rağmen bu esere ulaşamadığını belirtmektedir. (el-Hemedânî, 1991, c. I, s. 39)

Arap gramerine dâir tüm konuları ele alan *el-Mufassal*; tertibi, anlatımı ve muhtevası açısından yazıldığı dönemde kabul görmüş ve birçok İslâm ülkesinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Zemahşerî (ö. 538/1144) tarafından te'lif edilen bu esere dâir birçok şerh, ihtisar ve nâzım şeklinde eser te'lif edilmiştir. (Benli, 2005, c. XXX, s. 368) Eğer Arap dilini öğrenmek istiyorsan *el-Mufassal* adlı esere ihtiyacın var diyen Kâtip Çelebi (ö. 1067/1657) te'lif ettiği *Keşfü'z-Zunûn* adlı eserinde *el-Mufassal* hakkında övgü dolu sözler sarf ettikten sonra *el-Mufassal* hakkında yazılan şerhlere değinmektedir. (Çelebi, t.y., c. II, s. 1774)

Netice itibariyle Müntecebüddin el-Hemedânî de İslâm âleminde birçok beldede ders kitabı olarak okutulan Zemahşerî'nin *el-Mufassal* kitabına dâir bir şerh yazmış *Şerhü'l-Mufassal li'z-Zemahşeri* ismiyle meşhur olmuştur. Tabakat kitaplarının çoğunda Müntecebüddin ile ilgili verilen bilgiler arasında te'lif ettiği eserlere de yer verilmiş, *Şerhü'l-Mufassal li'z-Zemahşeri* adlı eseri te'lif ettiği zikredilmiştir. (el-Hemedânî, 1991, c. I, s. 39)

ED-DÜRRETÜ'L-FERÎDE FÎ ŞERHİ'L-KASÎDE

El-Hemedânî'nin şerh ettiği bu eser *Hirzü'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî fi kıraat-i Seb'e* olarak meşhur olan Ebû Muhammed el-Kâsım İbn Ferrûh eş-Şâtîbî ed-Darîr'in te'lif ettiği eserdir. (Çelebi, t.y., c. I, s. 646-648) Kısaca eş-Şâtîbiyye olarak isimlendirilen bu eser, *Hirzü'l-Emânî Vechü't-Tehânî li Ebi'l-Muhammed el-Kâsım b. Febîretü's-Şâtîbî* olarak bilinir. (el-Hemedânî, 1991, c. I, s. 38-39)

Yaptığımız araştırmalarda *Hirzü'l-Emânî*'ye dâir onlarca şerh yazıldığını görmekteyiz. Yazılan şerhler arasında Burhânüddin İbrahim b. Ömer el-Ce'beri'nin (ö. 732/1332) te'lif ettiği *Kenzü'l-Meânî*, Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed es-Sehâvî el-Mısırî'nin (ö. 643/1246) te'lif ettiği *Fethü'l-Vesîd fi Şerhi'l-Kasîde*, Ebü's-Şame Abdurrahman b. İsmâil ed-Dimeşkî'nin (ö. 665/1267) te'lif ettiği *İbrâzü'l-Meânî min Hirzi'l-Emânî*, Celâlüddin

Abdurrahman b. Ebû Bekr es-Süyûtî'nin *Şerhü'l-Memzûc* adlı eserler bulunup bu şerhler *Hırzû'l-Emânî*'nin üzerine yapılan şerhlerden bazılarıdır. (Çelebi, t.y., c. I. s. 646-648)

İmamı Şâtıbî Kur'ân ilimlerinde ve lugat ilminde hüccet olarak nitelendirilmiştir. Sabırlı ve Allah'a tam bir teslimiyetle teslim olmuş ve Allah'ın hükümlerine boyun eğen bir şahsiyet olarak zikredilmiştir. Kaynaklarda kendisinden övgüyle bahsedilen imamı Şâtıbî'nin te'lif ettiği *Hırzû'l-Emânî*'in üzerine onlarca şerh yazılmış ve İslâm âleminde müslümanların hizmetine sunulmuştur. (el-Hâfiz, 2000, s.10)

El-Hemedânî'nin de şerh ettiği bu eser üç nüsha olarak çeşitli kütüphanelerde mevcuttur. Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye'de bulunan ikinci cild, Âl-i İmrân Sûresi'nin başından başlayıp mushafın sonuna kadar kıraat vecihlerini ele almıştır. Bir nüshası Mektebetü'l-Ezher'de bulunan eser iki ciltten oluşmaktadır. Bu nüshânın birinci cildi besmeleden sonra musannefin Allah'a hamd ve sena etmesiyle başlar, mukaddimenin şerhiyle son bulur. İkinci cilt ise Âl-i İmrân sûresiyle başlayıp nâs Sûresiyle son bulur. Üçüncü Nüshası ise Me'hedi'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye'de bulunup iki cüzden oluşmaktadır. (el-Hemedânî, 1991, c. I, s. 38-39)

Şâtıbî'nin te'lif ettiği eser birçok kıraat âliminin dikkatini çekmiş ve esere bir çok şerh yazılmıştır. İslâm beldelerinin çeşitli bölgelerinde ders kitabı olarak okutulan *Hırzû'l-Emânî* müellifimiz Müntecebüddin el-Hemedânî'nin de dikkatini çekmiş ve kendisi de esere bir şerh te'lif etmiştir. Kaynaklarda *ed-Dürretü'l-Ferîde fî Şerhi'l-Kasîde*'ye âlimler övgü dolu sözler sarf ederek gerekliliğinden ve faydasından söz etmişlerdir. (ez-Zehebî, 1985, c. XXIII, s. 19)

EL-FERİD FÎ İ'RÂBİ'L-KUR'ÂNİ'L-MECİD

Müntecebüddin el-Hemedânî'nin yazdığı en önemli eserdir. Bu eser dört cilt olarak Me'hedi'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye'de bulunmaktadır. Dârü'l-Kütüp ve Mektebetü'l-Ezher'de de nüshası bulunan bu eser matbû olarak elimizde bulunmaktadır. (el-Hemedânî, 1991, c. I, s. 38)

Müntecebüddin'in te'lif ettiği *el-ferîd fî İ'râbil Kur'âni'l-Mecîd* adlı eserle ilgili tabakat kitaplarında bahs edilmekte ve övgü dolu sözler sarf edilmektedir. (el-Cezerî, 1933, c. II, s. 310) Süyûtî Münteceb ile ilgili bilgi verirken صاحب اعراب القرآن olarak müellifi zikrederek müellifi te'lif ettiği eserle tanıtmaktadır. (es-Süyûtî, 1979, c. II, s. 300) Zehebî Müntecebüddin'i شيخ القراء olarak tanıttuktan sonra kendisi için اعراب القرآن diyerek te'lif ettiği esere vurgu yapmaktadır. (ez-Zehebî, 1985, c. XXIII, s. 219)

El-Hemedânî'nin eserinin ismiyle ilgili kaynaklarda küçük farklılıklar bulunmaktadır. *El-Müfîd fî İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd*, *el-ferîd* (el-Bağdâdî, 1967, c. II, s. 472) gibi isimler kullanılmakla beraber el-Hemedânî kendi eseri için *el-kitâbü'l-Ferîd fî İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd* ismini kullanmaktadır. (el-Hemedânî, 2006, c. I, s. 48)

Kaynaklarda eserin ismiyle ilgili küçük farklılıkların olmasının sebebi bazı kaynaklarda eserin tam adının zikredilmeyip kısaltmaya gidilmesidir. Eser için kullanılan ortak isim *el-ferîd* olarak zikredilmekte ve el-Hemedânî'nin ismiyle beraber anılmaktadır. Bu eserin el-Hemedânî'ye âit olduğu, eserin sahibiyle ilgili şüphe uyandıracak bir veri olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim müellif kendisi de eseriyle ilgili bilgi vermekte ve bu eseri neden yazma ihtiyacı duyduğunu kendi eserinde belirtmektedir.

Müellif, *ed-Dürretü'l-Ferîde fî Şerhi'l-Kasîde*'yi yazdıktan sonra onu desteklemek için *i'râbü'l-Kur'ân*'ı yazma gereğini duyduğunu belirterek öneminden bahsetmiş ve *i'râbü'l-Kur'ân* ile kalplerin ferahlayacağını söylemiştir. Yine kendi ifadeleriyle bu eseri; müfessirlerin veciz sözlerinden, kıraat ve nahiv kitaplarından, hocalarından duyduklarından, kıraat imamlarından ve müçtehitlerin görüşlerinden yararlanarak sahîh olanı temyiz etmek, müşkil olanı izah etmek için yazdığını açık ve anlaşılır bir şekilde talebelerin istifadesine sunduğunu belirtmiştir.

El-Hemedânî kendisinden önce bu minvalde yazılan eserlerin ya çok kısa ya da çok büyük hacimli, ihtiyaç duyulmayacak bilgilerle dolu olduğunu belirterek kendi eserinin mu'tedil uzunlukta olmasını dilediğini belirterek i'râb olarak yazılan eserlerin güz bebeği olacağını belirtmiştir. (el-Hemedânî, 2006, c. I, s. 46-47)

SONUÇ

Müntecebüddin el-Hemedânî İran'ın Hemedan bölgesinde doğmuş ve çocukluğunu bu beldede geçirmiştir. Doğduğu beldeye nisbetle bu adla anılan el-Hemedânî'nin çocukluk yılları ve ailesiyle ilgili her hangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Müellifin bilinen tarihiyle ilgili bilgiler sadece tedrisat faaliyetleri ile ilgili bilgilerdir.

Kaynaklarda müellif'in h. 598 yılında Kahire'de öğrenim gördüğü belirtildiğine göre doğumuyla ilgili yaklaşık bir tarih verilirse h. 575 ve sonraki yıllarda doğduğunu söylemek mümkündür. Müellifin doğduğu beldede o dönemde siyasi kargaşalar, olumsuz yaşam şartları mevcut olduğundan oradan erken yaşta Mısır'a göç etmiş olması muhtemeldir. Eyyübîler yönetimindeki Mısır ve Şam bölgesinde eğitim öğretime gerekli önemin verilmesi ve birçok yeni medresenin açılması neticesinde ilmî ortam oluşmuş müellifte orada ilmi imkânlardan faydalanmış ve çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır.

KAYNAKÇA

- Bağdâdî, İ. (1967). *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Mü'ellifîn Âsârü'l-Müsannifîn*, Mektebetü'l-İslâmiyye, Tahran
- Benli, M. (2005). “*el-Mufasssal*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XXX):368, Ankara
- Cezerî, Ş. (1933). *Ğâyetü'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, Mektebetü Halc, Mısır
- Dâvûdî, Ş. (1983). *Tabakâti'l-müfessirîn*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut
- Hâfız, S. (2000). *Takrîbü'l-Meânî fî Şerhi Hirzû'l-Emânî fî kıraat-i Seb'*, Dârü'z-Zaman, Suudi
- Hemedânî, M. (2006). *el-Kitâbü'l-Ferîd fî İ'râbi'l-Kur'âni'l-Mecîd*, Darü'z-Zaman, Medinetü'l-Münevvere
- Hemedânî, M. (1991). *el-Ferîd fî i'râbi'l-Kur'âni'l-mecîd*, Dârü Sekâfe, Katar
- İbn İshâk, A. (1988). *Ahbarü'l-Büldan*, Darü'l-Kütübü Vesâikü Kavmiyye, Beyrut
- Çelebi, K. (t.y.). *Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut
- Kazvîni, Z. (t.y.). *Âsârü'l-Bilâd Ahbârü'l-İbâd*, Dârü Sadr, Beyrut
- Kehhâle, Ö. (1957). *Mu'cemü'l-Mü'ellifîn*, Müessesetü Risâle, Dimeşk
- Özel, A. (2006). “*Müntecebüddin el-Hemedânî*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XXXII): 25-26, Ankara
- Sümer, F. (2012). “*Tuğrul 2*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XLI): 342-344, Ankara
- Süyûtî, C. (1979). *Buğyetü'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nühât*, Dârü'l-Fikr, (y.y.y.)
- Şâkir, M. (2000). *Târîhü'l-İslâmî*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut
- Taneri, A. (1997). “*Hârizmşahlar*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XVI): 229-230, Ankara
- Ya'kûbî, A. (t.y.). *el-Büldan*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut
- Yazıcı, T. (1998). “*Hemedan*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XVII): 183-185, Ankara
- Zağlül, M. (1990). *el-Edebü fî'l-'Asri'l-Eyyûbî, Menşetü'l-Me'ârif*, İskenderiye
- Zehebî, Ş. (1995). *Ma'rifetü'l-Kurrâi'l-Kibâr ala Tabakât'i vel âsâr*, İsam, İstanbul
- Zehebî, Ş. (1985). *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut
- Zirikli, H. (1986). *el-İ'lâm*, Dârü'l-İlmî Milliyîn, Beyrut